

Het politieke lied rond 1800

De liederen van het Nederlandse revolutietijdvak aan het einde van de achttiende eeuw (ca. 1780-1815) moesten het 'vuur van de revolutie' in hun zangers aanwakkeren, hun toehoorders 'electrificeren' en alle harten doen branden voor het vaderland. Politiek bedrijven was een emotionele zaak. Patriotten en prinsgezinden, Bataven en Fransen, een stadhouder, een keizer en een koning – al deze figuren betraden het politieke toneel en probeerden de gevoelens van de mensen aan te spreken om hen te betrekken bij politieke actie. Zulke acties waren vooral doeltreffend als het collectieve acties waren. En wat is nu een betere manier om collectiviteit te creëren dan door het laten versmelten van individuele stemmen in een zingende gemeenschap?

De politieke gemeenschappen die gevormd werden door het zingen van liederen speelden een belangrijke rol in het hele Nederlandse revolutietijdvak. De jaren aan het einde van de achttiende eeuw vormden een periode van grote politieke en sociale instabiliteit voor de Republiek. De oude twisten tussen staatsgezinden en prinsgezinden speelden weer op, waarbij de staatsgezinden zichzelf als 'ware' patriotten tegenover de aanhangers van de stadhouder positioneerden. In de loop van de jaren 1780 kregen de patriotten steeds meer invloed. De gemoederen liepen hoog op en in 1787 kwam het tot een heuse burgeroorlog. Tijdens deze gewapende confrontatie kon de stadhouder zijn machtspositie met de hulp van Pruisen herstellen en veel patriotten moesten vluchten. Een deel van

hen ging naar Frankrijk waar ze getuige waren van de Franse Revolutie. Met hulp van de Fransen konden de Nederlandse revolutionairen (die zich nu Bataven noemden) in 1795 naar Nederland terugkeren, de stadhouder verjagen, en de Bataafse Republiek uitroepen.

Waar de Fransen echter eerst nog als bevrijders verwelkomd werden, werden de Bataven al gauw onder de voet gelopen door de expansiepolitiek van Napoleon. Maar ook de macht van de keizer was geen lang leven beschoren, waardoor de zoon van de verdreven stadhouder in 1813 weer terug kon keren als koning Willem I der Nederlanden. In zulke turbulente tijden bood de diep in het dagelijks leven verankerde zang- en liedcultuur van de Nederlanden de mensen een mogelijkheid om deel te worden van een collectief. Mede door hun zangpraktijken konden deze collectieven uitgroeien tot de gemeenschappen die de politieke ontwikkelingen van die tijd vormgaven.

De kracht van het lied was iets waar zowel machthebbers als opposities zich bewust van waren. Iedere groep bedreef een eigen gevoelspolitiek, met verschillende doelen voor ogen. Lieder werden gebruikt om ideologieën te verspreiden en het zingen werd ingezet om de mensen te betrekken bij politieke ontwikkelingen. Zo scholden de patriotten en orangisten elkaar de huid vol in spotliederen en leidden deze aanzetten tot wederzijdse haat uiteindelijk tot een gewapend conflict.

Het samenbrengen van mensen in een gemeenschap, en het aanzetten van deze groepen tot politieke actie was ook afhankelijk van een bepaalde verbeeldingskracht. In liederen kon datgene waarvoor men zich zou willen inzetten verbeeld worden. Bijvoorbeeld: een Nederlandse republiek zonder despotische stadhouder, of juist een nieuw koninkrijk met een sterke Oranjevorst. Tegelijkertijd was die verbeelding ook

afhankelijk van de werkelijke ervaring van gemeenschap zoals het samen zingen. Een herinnering aan een echte samenkomst was immers concreter dan een voorstelling van een mogelijke gemeenschap. Op basis van zulke herinneringen konden uit elkaar gedreven gemeenschappen ook op afstand, in de verbeelding, voortgezet worden. Dit was bijvoorbeeld het geval bij de patriotten die tussen 1787 en 1795 in ballingschap leefden. Door middel van een gedeeld liedrepertoire konden de ballingen met elkaar en met het thuisfront in contact blijven. Verder speelden zowel verbeelde als belichaamde vormen van gemeenschap een rol bij het bevestigen van het nieuwe regime na weer een politieke verschuiving. Dit is bijvoorbeeld te horen in de vele feestzangen van de Bataafse Revolutie na 1795 of welkomstliederen aan Willem I in 1813. Lieder werden dus niet alleen ingezet om te schelden en te polariseren, uiteindelijk zongen de Nederlanders ook liederen die de geschillen van het revolutietijdvak uit moesten wissen.

Op deze cd zijn de verschillende stemmen van die tijd te horen. Van straatliedjes tot lofzangen – in het lied konden mensen hun gevoelens verwoorden, beleven en delen.

Renée Vulto

Dr. Renée Vulto is musicologe, historisch letterkundige en cultuurhistorica. Haar onderzoek naar de politieke liedcultuur van het Nederlandse revolutietijdvak voerde zij uit in het kader van haar promotie aan de Universiteit Gent. In haar onderzoek richt zij zich op de affectieve aspecten van het zingen van liederen. Zo kijkt zij hoe liederen ingezet werden om mensen voor een politieke zaak te mobiliseren, perspectieven op een betere toekomst te schetsen, en nieuwe regimes te verstevigen. Dit resulteerde in het proefschrift *Singing Communities* en de samenwerking met Camerata Trajectina. Haar boek *Politics of Feeling in Songs of the Dutch Revolutionary Period* wordt uitgegeven door Amsterdam University Press.

Het muzikale geheugen van Nederland

Wij houden van lage kunst met zijn liedjes van de straat, maar de hoge kunst met gecomponeerde liederen is ons net zo lief. De roemruchte 17e eeuw laten wij, evenals andere perioden, instrumentaal en meerstemmig tot de verbeelding spreken. Van Sweelinck en Schuyt tot geuzenliederen en zeemansliedjes. Wij zijn het muzikale geheugen van Nederland.

Hier zijn we trots op

In de afgelopen 45 jaar hebben we opgetreden bij nationale herdenkingen en staatsbezoeken, op radio en tv. We produceerden meer dan 45 lp's en cd's. Voor het *Antwerps Liedboek* ontvingen wij een Edison Klassiek. 'Het plezier spat van hun uitvoeringen af', schreef de jury, het Parool concludeerde: 'Mooi, mooi, mooi.'

In 2014 ontving Camerata Trajectina de Visser-Neerlandiaprijs voor Cultuur van het Algemeen-Nederlands Verbond: 'Dankzij onderzoek en uitvoering heeft Camerata Trajectina onze kennis van de Nederlandse muziek uit de middeleeuwen, de Renaissance en Vroeg-Barok aanzienlijk verruimd. Het ensemble bracht een schat van tot dusver onbekend muzikaal werk aan het licht en voert die uit op hoog professioneel niveau en op enthousiasmerende wijze waardoor een breed cultuurminnend publiek wordt bereikt.'

www.camerata-trajectina.nl | www.liederenbank.nl

'Subliem uitgevoerd, net zo prachtig opgenomen en uitstekend gedocumenteerd. Dit is een hecht ensemble dat deze muziek op een volstrekt natuurlijke manier van het stof van eeuwen heeft ontdaan' – Opus Klassiek

De Liedjes-Sangster
(Carel Frederik Bendorp, 1782,
Rijksmuseum Amsterdam)

Dutch political song around 1800

The songs of the Dutch revolutionary period (c. 1780-1815) were meant to 'inflame' their singers, to 'electrify' their listeners and to make hearts 'burn for their nation'. Politics were emotionally charged. A stadtholder¹, a king, and an emperor, Orangists² and Patriots³, Batavians and French, – all these characters entered the political stage, speaking directly to people's emotions and calling them to political action. For such an action to achieve its goals, it needed to be collective — and what better way to create unity than by raising voices together in song, forming a community that sounds as one?

The end of the eighteenth century was a time of great political and social instability for the Dutch Republic. The old feuds between supporters and adversaries of the stadtholderate flared up again: the republicans portrayed themselves as the only 'true' Patriots, opposing the Orangists. This conflict even led to a brief civil war in 1787. In the end, the stadtholder was able to maintain his position with the help of Prussia, and the Patriots were forced into exile. Many fled to France, where they were witnesses to the French Revolution. With the support of the French, these same Patriots (now calling themselves Batavians) returned to the Netherlands in 1795, calling for the Batavian Revolution.

1 head of state

2 supporters of the stadtholderate, the House of Orange.

3 Opponents of the House of Orange, striving for more democracy. Patriots and Orangists both regarded themselves as the only 'true' patriots. To avoid confusion between patriotism (love for one's homeland) and the political movement of the Patriots, the latter is capitalized.

Although the French were initially welcomed as liberators, the young Batavian Republic soon fell prey to Napoleon's politics of expansion. But the French emperor's power was short-lived, enabling the stadtholder's son to return in 1813 as King Willem I of the Netherlands. In such turbulent times, the song culture that was so deeply anchored in Dutch daily life offered a direct means of participation in the politics of the day. The political communities forged and reinforced through the singing of songs played a vital role in this revolutionary period.

Both rulers and rebels were aware of the visceral power of song, using it to shape their political expression, although with different goals. Songs could be employed to disseminate ideologies and to rally citizens to political engagement. The Patriots and Orangists fostered their mutual hatred in satirical songs; a hatred that would lead to both the civil war of 1787 and to the Batavian Revolution.

Political mobilization was also accomplished by evoking a new reality that was worth fighting for. For example: in song, a Dutch Republic without a despotic stadtholder could be imagined. Or the contrary: a monarchy with a strong Orange king. The imagination was also essential for the imagined continuation of previously embodied communities, as they had been united in song. This was particularly important for the Patriots living in exile between 1787 and 1795. By means of a shared song repertoire, they could keep in contact with each other, as well as with their community at home.

Both the imagined and the existing communities played a role in the acceptance of new regimes after yet another political shift, as seen in the celebratory songs after the Batavian Revolution of 1795 or in the festive anthems for Willem Frederik in 1813. Whereas songs were first used to polarize, they later reinforced the narrative of reconciliation, erasing the contention of the revolutionary period.

This recording recreates diverse aspects of this combative period in Dutch history. From street songs to royal odes, songs enabled people to voice, experience, and share their (political) emotions.

Renée Vulto

Dr. Renée Vulto is a musicologist, literary scholar, and cultural historian conducting research on the political song culture of the Dutch revolutionary period during her PhD at Ghent University. Her research focuses on the affective aspects of this song culture; how it was used to mobilize people for a political cause, to envision a better future, and to support new regimes. Her dissertation *Singing Communities* and her expertise in the Dutch musical culture of this period led to this collaboration with Camerata Trajectina. Her book *Politics of Feeling in Songs of the Dutch Revolutionary Period* will be published by Amsterdam University Press.

Camerata Trajectina has made its name as the “Musical Memory of the Netherlands.” Their programs combine popular ditties of the 17th century with works of the great Renaissance and Baroque composers, often presented against a political, literary, or artistic backdrop. Over the last 45 years, they have performed countless times at national memorials and royal visits, on radio and on television. They have made nearly 50 recordings and were awarded an Edison Klassiek prize for their recording of the Antwerp Songbook.

In 2014, Camerata Trajectina received the Visser-Neerlandia award for culture from the Algemeen-Nederlands Verbond. The jury was laudatory: “Thanks to their meticulous research and performance, Camerata Trajectina has enriched our understanding of Dutch music from the Middle Ages to the early Baroque. The ensemble brings to light a treasure-trove of previously unknown works, performed passionately and expertly, reaching a wide range of culture enthusiasts.”

www.camerata-trajectina.nl | www.liederenbank.nl

“Sublimely performed, just as beautifully recorded, and scrupulously documented. This is a tightly knit ensemble that blows off the dust of centuries, presenting this music in a completely effortless performance.” – Opus Klassiek

1. Frederik Nieuwenhuysen was organist van de Utrechtse Dom. Hij zette meerdere gedichten op muziek, onder andere van patriotse dichters als Jacobus Bellamy. Het grootste deel van het werk van Nieuwenhuysen is helaas door een brand verloren gegaan. Deze *Ouverture* is een van de weinige instrumentale stukken die bewaard zijn gebleven.

Frederik Nieuwenhuysen was organist of the Cathedral of Utrecht. He set many poems to music, including those of Patriot poets such as Jacobus Bellamy; unfortunately, much of his work was destroyed by fire. This *Overture* is one of his few surviving instrumental works.

Ouverture voor het Utrechts exercitiegenootschap Pro Patria et Libertate (1784)

muziek: Frederik Nieuwenhuysen
reconstructie en arrangement: Nico van der Meel en Vaughan Schlepp

Oefening van het exercitiegenootschap 'Pro Patria et Libertate' op het grasveld van het Sterrebos te Utrecht (c. 1783-1787, Centraal Museum Utrecht)

2. In deze *Samenspraak* vertelt boer Teunis aan boerin Kniertje hoe hij gefascineerd werd door een spektakel dat hij die dag in de stad zag: de optocht van een exercitiegenootschap. Het lied lijkt een ooggetuigenverslag, maar was in werkelijkheid een propagandalied van de exercitiegenootschappen dat de 'boerse taal' van Teunis en Kniertje als dekmantel gebruikte.

In this conversation between farmers Teunis and Kniertje, Teunis recounts the exciting spectacle he saw that day in town: a civic militia parade. The song professes to be the tale of an eyewitness, but was in fact military propaganda, disguised by the "rough, uneducated" language of the two peasants.

Samenspraak tusschen Teunis en Kniertje, een Duivendrechtsche Boer en Boerin, over de exercitie der Amsterdamsche Schutteren op het Drilveld (1785)

wyze: *Hoor, Annaatje! 'k zal verhaalen.*

tekst: anoniem, in *Patriottische Burgergezangen* (1785)
Arrangement: Arjen Verhage.

TEUNIS

Kniertje! jae, jy zoudt wel kyven,
Dat ik zo laet kom van Steê,¹
Maer ik zel je gaen beschryven,
Wat ik daer zo lang in deê.
'k Heb 'er zo veul fraeis ezien!
Meer dan ik je kan bediën.²

KNIERTJE

Jae ik loof het zei wat weezen;
Meuglyk zat je in kit³ of kroeg,
En je laet me in duizend vreezen.
Wangt ik wachtte je al hiel vroeg.
Maer wat fraeis heb jy ezien ?
Wil m'er dan wat van bediën.

TEUNIS

Juist op weg om thuis te keeren,
Trok ien Burger-Kompeny⁴
Mit heur Hopman,⁵ en meer Heeren
Die heur leidden, my voorby.
Kniertje, 't was zo fraei te zien!
Meer dan ik je kan bediën.

'k Zag ien zyden Vaendel draegen,
Ô Zo mooi, ik weet niet hoe!
'k Luisterde mit groot behaegen,
Naer Muizyk en Tromslag toe.
't Was, ô Kniertje! fraei te zien,
Meer dan ik je kan bediën,

1 de stad
2 vertellen
3 gasthuis

4 compagnie van het exercitiegenootschap.
5 leider van de compagnie.

KNIERTJE

Gingen toen die Burgers drillen⁶
Op dat Veld? hoe was het dan?
'k Had het ook wel kyken willen.
Zeg my nu daer flechts wat van?
Want je hebt het toch ezien.
Wil het my dan ook bediën.

TEUNIS

'k Weet het zo niet uit te leggen:
't Was in 't eerste: *Prissentee!*
(Kon ik 't maer ter deege zeggen:)⁷
Hoog! op Schouder! en nog meêr.
ô Dat ik 'er heb ezien,
Kan ik je alles niet bediën.

Links en Rechts was 't menigmaelen;
Dan iens langzaam, dan weêr rasch,
't Ging warentig zonder dwaelen:
't Scheen bynae of 't heksen was.
Kniertje! Had jy 't zelf ezien,
'K had je minder te bediën.

6 militaire handelingen oefenen

7 Teunis is zich bewust van zijn boerse taalgebruik

Tamboer van het Genootschap tot Nut der Schutterij te
Amsterdam (1787, Rijksmuseum Amsterdam)

3. De Zwarte Knegten (leden van een compagnie van het Utrechtse exercitiegenootschap) bezingen hun solidariteit en hun loyaliteit aan de Vrijheid. Zij moedigt de burgersoldaten aan in hun strijd tegen de ongewenste overheersing van stadhouder Willem V.

De Zwarte Knegten, members of the civic militia based in Utrecht, proclaim their solidarity and loyalty to Freedom. She encourages them in the battle against the despised jurisdiction of stadtholder Willem V.

**Marsch voor de Burger-Compagnie:
De Zwarte Knegten⁸ (1784)**

tekst: Zelandus (Jacobus Bellamy)
muziek: Frederik Nieuwenhuysen
arrangement: Vaughan Schlepp

⁸ De patriotse exercitiegenootschappen ontstonden vaak vanuit de stedelijke schutterijen. Daardoor behielden hun compagnieën soms de naam van de oorspronkelijke compagnieën van de schutterij. De compagnie De Zwarte Knegten was verantwoordelijk voor de bescherming en de orde in de Utrechtse wijk Zwarte Knegten.

De Vrijheid wenkt ! – men roer' de trom,
En stappe naar heur heiligdom !
Wij zijn heur steun en Veiligheid,
Daar heldenmoed ons leidt !
Welaan ! men roer' de trom ! –
Heur staatig heiligdom,
Heur scherpe speer, heur vrije hoed,
Zijn vrij, door onzen moed !

O Vrijheid: u verëeren wij !
Dat dan een wreede Dwinglandij⁹
Naar uw' gewijden zetel dring' –
Zij valt voor onze kling ! –
Zij valt, voor ons geweer,
Aan uwe voeten neêr !
Want gij, o Vrijheid, geeft ons hart
Een' moed, die alles tart ! –

⁹ Met de Dwinglandij wordt hier, zoals in vele liederen uit die periode, het stadhouderschap van Willem V bedoeld. Ook de Heerszugt en Tweedragt die later in het lied voorkomen waren termen om het beleid van de stadhouder aan te duiden.

“Mijn kroost ! verlaat, vergeet mij niet !
Zoo lang mijn hand u bijstand biedt,
Zult gij de schrik der Heerschzugt zijn !
Dat nooit uw ijver kwijn' !
Het vuur der Tweedragt brandt !
En, 't lieve vaderland –
Verslaauwd uw vuur – verdwijnt uw moed
Is 't offer voor dien gloed !”¹⁰

Neen, Vrijheid, wij verëeren u !
De minste wordt een held, voor u !
Wij wijken nimmer van uw zij !
Staa gij ons immer bij ! –
Welaan ! men roer' de trom ! –
Heur staatig heiligdom,
Heur scherpe speer, heur vrije hoed,
Zijn vrij, door onzen moed !

¹⁰ In deze strofe is de Vrijheid aan het woord, gepersonifieerd door de Hollandse Maagd.

4. De vrouw van een patriot beklaagt zich erover dat haar man zich bij het exercitiegenootschap van Leiden heeft aangesloten. Dit orangistische lied moest een waarschuwing zijn voor iedereen die de ambitie had om zich bij een exercitiegenootschap aan te sluiten.

The wife of a Patriot bemoans the fact that her husband has joined the civic militia of Leiden. This Orangist song served as a warning for anyone who longed to join these Patriot militias.

De klagende Vrouw van een Granadier, onder 't Vry-Corps: voor Vryheid en Vaderland, te Leiden (1785)
stem: *O! Zon aan 's Hemels Trans.*

tekst: anoniem, in *De van den Hemel afgebeden [...] nog bloeienden Oranje-Boom* (1785)
Arrangement: Nico van der Meel / Vaughan Schlepp.

Ach! Ach! ik Arme Vrouw.
Zit nu in druk¹¹ en rouw,
En 't is niet zonder reeden,
Dat ik myn Hooft steeds klouw;
Want zederd dat myn Man
In 't Vry-Corps¹² is getreeden,
Zo neemt hy nu en dan,
Ja neemt hy al wat hy kan,
Uit Kast en Laaden meeden,
En brengt het na Oom Jan.¹³

Het werken hy vergeet,
En 't doet hem ook geen leet:
Hoe dat de kinders schreyen,
Hy daar niet van en weet,
Schreeuwen zy van gebrek,
Hy wil na hun niet hooren
Hy keerd na hun de nek,
Of slaat haar op de bek,
Met klappen om haar ooren.
Wat dukje van zoo'n gek?

Nu is hy Granadier,
En maakt een groot getier,
Hy wil ook nieuwe kleeren,
Al na de Nieuwste zwier:
Zyn Capiteyn zal hem
Het laaken wel bezorgen;
Wit goed met streepjes, fyn
Dat moet 'er onder zyn,
En dan moet 't wyf bezorgen,
Dat 't is schoon en ryn.

¹¹ ellende en tegenspoed.

¹² Exercitiegenootschappen werden ook wel vrij-corpsen genoemd.

¹³ Oom Jan was naar alle waarschijnlijkheid een kroegbaas.

5. Vrijheid was het hoogste goed voor de revolutionaire patriotten en werd in vele liederen bezongen. Het stadhouderschap ervoeren zij als onderdrukkende 'slavernij' die zij probeerden te bestrijden met deugd, eendracht, en moed.

Freedom was the highest goal for the revolutionary Patriots and was thus the subject of many songs. They saw the regime of the stadtholder as repressive "slavery," to be combated with courage, virtue and unity.

Lof der vryheid (1785)

wyze: *Laat ons saam' als Vrienden leeven*

tekst: anoniem, in *Patriottische Burgergezangen* (1785)

muziek: Jean-Jacques Rousseau (uit de opera *Le devin du village*, 1752)

Arrangement: Nico van der Meel

Vryheid, waar vermaak der Menschen,
Waard dat men U eere en dien',
Dierbaar Voorwerp onzer Wenschen!
Zou men U mishandeld zien.

Door een reeks van laage Zielen,
Die voor Dwang als Slaaven knielen?
Wy zyn vaardig, voor uw Wetten
Goed en Leven op te zetten.

Brak men 't yzren Juk van Spanje,¹⁴
Zwoer men 't Dwangvermogen af:
Wy dan willen, dat Oranje
Thans niet weêr gryp' naar den Staf,

Lieve Vryheid! Levenszoet!
Staaf en steun den Burgermoed.

Eendragt, Trouw en bly Genoegen,
Met oprechte Deugd verzeld,
Die zich aan uw zyde voegen,
Zwigten nimmer voor geweld.

14 Een verwijzing naar de Opstand in de zestiende en zeventiende eeuw.

6. De verjaardag van stadhouder Willem V was een belangrijke feestdag voor de orangisten. Dit was hét moment waarop ze met oranje vlaggen en liederen hun liefde voor het Huis van Oranje konden uiten en tegelijkertijd aan de patriotten konden laten zien dat zij nog steeds aan de macht waren.

The birthday of stadtholder Willem V was an important holiday for the Orangists. This was the moment when they could hoist the orange flag and sing songs of praise for the House of Orange, while simultaneously demonstrating their continuing power over the Patriots.

**Voor den doorlugtigsten prins
Willem den Vyfdén van Oranje
en Nassau, enz. enz. enz. Ses
en Dertig Jaaren oud, den.**

VIII Maart 1784 (1784)

stem: *Al de eendjes zwemmen in 't water*

tekst: anoniem, in collectie
verjaardagsliederen voor de
stadhouder (1784, KB)

Achtste Maart, gy komt dan weder!
Juicht Batavieren!¹⁵
Alle blijdschap daal nu neder,
In Nederland.

Over Ses en dertig Jaaren,
Werd Hy gebooren
Toen ons Land zat in gevaaren,
Oranje Prins.

Gy deet, wat wy wagten konden,
Van een Erfstadhouder.¹⁶
Wie zich aan ons had verbonden,
Met eenen eed.

En zoo gy niet wierd gelasterd,
Was 't niet te helpen,
Gy werd straks genoemd verbasterd,
Van eer en deugd.

Een hoop spooreloze guiten,
Begon te schelden,
En daar was niet aan te stuiten,
't Ging zynen gang.

Prulleschrijvers,¹⁷ deugenieten,
Schuim van de Natie,
Waren straks gereed te schieten,
Met grof geschut.

Maar in uw memorie blyken
Al uwe daaden,
En die maar wil vonnis stryken,
Van uw gedrag.

Kan daar allerklaarst ontdekken,
Wat u tot glorie,
En tot eere kan verstrekken,
Roemwaardig Prins.

Leef veel Jaaren zeer voorspoedig,
En in veel zegen.
Dat geen laster u ontmoedig,
Deugdzame Prins.

¹⁵ Ook de orangisten eigenden zich de Batavieren als voorvaderen toe.

¹⁶ Het stadhouderschap werd in 1747 bij het aantreden van Willem IV erfelijk verklaard. Toen Willem IV in 1751 overleed werd Willem V op 3-jarige leeftijd stadhouder.

¹⁷ Onder andere schrijvers van liederen tegen Willem V.

7. In 1783 had het patriotse stadsbestuur van Leiden alle feestelijkheden ter ere van de verjaardag van de stadhouder verboden uit angst voor rellen tussen de patriotten en prinsgezinden. Toch kwam het in Oegstgeest tot een confrontatie tussen studenten uit beide kampen. Het geheel leidde tot grote spot ten koste van de prinsgezinden, zoals we horen in dit lied. De melodie werd ook wel geassocieerd met de leus 'Al is ons prinsje nog zo klein, hij zal evenwel stadhouder zijn', een extra trap na.

In 1783, the Patriot city council of Leiden forbade all festivities around the birthday of the stadtholder for fear of riots between the Patriots and the Orangists. Nevertheless, a confrontation broke out between students in Oegstgeest. The conflict led to great derision of the Orangists, as is depicted in this song. The melody is associated with a popular Orangist song.

Een nieuw lied op de Oegstgeestsche Vrolykheid (1783)

op de Vois: *Een braave Jaager voelt geen Kouw*

tekst: anoniem, los liedblad (1783)
Arrangement: Camerata Trajectina

Een Ridder¹⁸ging ter boeren Jagt.
Ha! Ha!
Maar ziet hy hyt niets t'huis gebragt.
Ha! Ha!
De Boertjes, die waeren te loos, te plat
En riepen: *Geen juk om de dit en dat*
Ha! Ha! Ha! Ha! Ha! Ha!

¹⁸ Bedoeld wordt hier de student Kumpel. Door naar hem als ridder te verwijzen werden zijn aristocratische ambities, zijn steun aan de stadhouder, belachelijk gemaakt.

De Ridder tracteerde by Moeder Kryn,
Ha! Ha!
Hy schonk in het rond de Koele Wyn.
Ha! Ha!
De Prins is'er Jaerig! riep hy - Drinkt mee;
Maer geen van de Boertjes riepen: Hoezee.
Ha! Ha! Ha! Ha! Ha! Ha!

De Ridder die sprak: *Hy is 'er zo goed,*
Ha! Ha!
Hy is van 't oude Nassouwse bloed.
Ha! Ha!
De Boertjes die zeiden, *dat voelen we fel*
het land vaart daarom, god betert! zo wel.
Ha! Ha! Ha! Ha! Ha! Ha!

De Ridder die riep: *'t is Leugentaal.*
Ha! Ha!
De Staeten zyn Leugenaers al te maal,
Ha! Ha!
De Boertjes die schreeuwden!
verdomt men heer! Waerom doet
men dan geen Engelsman zeer!
Ha! Ha! Ha! Ha! Ha! Ha!

De Ridder keek droevig op zen neus,
Ha! Ha!
Hy wou toch zo graeg een Oproer leus.
Ha! Ha!
Maer allemaal riepen ze, *Snyers Baas*
in Oegtgeest gien vreugde
*van Sunteren Klaes*¹⁹
Ha! Ha! Ha! Ha! Ha! Ha!

's lands Vadren trouw - en gien Tumult,
Ha! Ha!
Je binen an stuk, zo je langer mult
Ha! Ha!
's lands Vadren trouw, zo blyven wy vry:
Jou Blixem! jy zoekt hier Slaverny.
Ha! Ha! Ha! Ha! Ha! Ha!

¹⁹ Dit is een verwijzing naar de oranjegezinde oproeren in Den Haag op 6 december 1782

8. Deze klaagzang van de oranjegezinden beschrijft hoe zij door de ‘verachtelijke’ patriotten worden onderdrukt. ‘Schoppen’ was een Leidse scheldnaam voor aanhangers van de stadhouder. Toch impliceert de ‘schoppen troeff’, als schoppennaas, hier dat de oranjegezinden wel iets achter de hand hadden om terug te slaan tegen de patriotten.

This lament by the Orangists describes their oppression by the “despicable” Patriots. “Schoppen” was a derisive nickname for followers of the stadtholder, but in this case implies that the Orangists had a trick up their sleeve in the conflict with the Patriots.

Schoppen Troeff (1785)
op de wys van: *Hoe zoet is ‘t daar de Vriendschap woond: off, myn Hert is voor altyd verzeid.*

tekst: anoniem, in *De van den Hemel afgebeden [...] nog bloeiënden Oranje-Boom* (1785)
Arrangement: Camerata Trajectina

Wy arme Schoppen zyn in druk,
Wy worden steeds gekweld,
De Antipothers²⁰ met haar kruk,
Verschynen tans in ‘t veld;
Die Draaken slaan een groote front.
De Duivel schoptse voor haar kont.
Hoezée, Hoezée, Hoezée!

De Vryheid is reeds lang verkragt,
Door dat Moordzugtig rot,
Dat rukeloos eed en pligt veragt,
Wat heilig is bespot;
Maar wy, wy zyn de zelfde nog,
In weerwil van hun snood bedrog.
Hoezée, Hoezée, Hoezée!

Vrybuyters, die u steeds beroemt,
Als waart gy Patriot,
De Prinsgezinden Schoppen noemt,
Denkt aan uw droevig Lot,
Wy Schoppen u nog eens tot stront,
En roepen dan uit eenen Mont:
Hoezée, Hoezée, Hoezée!

Nu Schoppen troef, en dat is goed,
Oranje zy verhoog!
Gebeden van een vroom Gemoed,
Klimmen tot ‘s Hemels boog,
Wy Zingen ongestoord en bly:
Ach dat het weer Oranje zy!
Hoezée, Hoezée, Hoezée!

20 de tegenstanders, de patriotten.

9. Na het mislukken van de eerste patriotse revolutie in 1787 kunnen de orangisten een hele andere toon aanslaan. De 'nieuwbakken patriotten' moeten het veld ruimen en de 'échte patriotten', de orangisten zijn weer aan de macht. Om de spottende toon extra kracht bij te zetten koos de tektschrijver bovendien een melodie die bekend was van spotliedjes. Het oorspronkelijk Franse deuntje *Malbrough s'en va-t-en guerre* is vandaag de dag nog steeds bekend.

After the failed Patriot revolution of 1787, the Orangists had more fodder for derision and mockery, claiming that the new "Patriots" needed to step aside and make way for the real patriots, the Orangists who were again in power. The choice of a famous mocking melody for the setting highlighted the sharpness of the jibes. The original French melody *Malbrough s'en va-t-en guerre* is still sung today.

Aria, Voor Zang, Viool en Bas op de Heeren Nieuwbakken Patriotten (1788)

stem: *Malbroek gaat na den Oorlog*

tekst: anoniem, in *De van den Hemel afgebeeden [...] nog bloeiënden Oranje-Boom* (1785)
arrangement: Nico van der Meel

Men zal nu gaan marcheeren,
Mironton, mironton, mirontaine.
Men zal nu gaan marcheeren,
Ey kyk eens na die pret:
Ey ziet eens na die Heeren,
Mironton, mironton, mirontaine.
Ey ziet eens na die Heeren,
Wat zyn zy wonder net.

Men hoord hunn' Trommel raazen,
Dan hoort men weêr 't gefluit,
ô My, wat zyn zy Baazen,
't Komt op een loopen uit*

* *Gelyk men gezien heeft te Hattum en Elburg.*²¹

Soldaatje te gaan spelen,
Verslyt ge dus uw' tijd?
Ge moest uw zelf verveelen,
ô Gekken daar gij zijt!²²

Dit Lied heb ik geschreeven,
Gelooft het mij maar vrij,
Ik zing het al mijn leven,
Al stond ge 'er zelve bij.

21 In 1786 leden de patriotten van Hattem en Elburg een grote nederlaag tegen de stadhouderlijke troepen.

22 Samengevoegde strofe 3 uit het origineel.

10. Een van de patriotten die na 1787 hun leven in ballingschap moesten voortzetten was de Leidse arts en dichter Pieter van Schelle. In zijn liederen verwoordde hij de gevoelens die bij het ballingschap kwamen kijken. Een passende melodie voor deze klaagzang vond van Schelle in de bekende Franse opera-aria *Quand le Bien-aimé reviendra?* waarin het lange wachten op een verloren geliefde bezongen wordt.

One of the Patriots forced into exile was the doctor and poet Pieter van Schelle, who reflected the strong emotions of exile in his songs. An appropriate melody was found in the popular French aria *Quand le Bien-aimé reviendra?*, which describes the longing for a lost love.

De droeve toestand (1787)

wys: *Quand le Bien-aimé reviendra?*

tekst: Pieter van Schelle, in
*Vaderlandsche Lieder en voor de
uitgeweken Hollander en* (1787)
muziek: Nicolas Dalayrac, uit de opera
Nina, ou La folle par amour (1786)
arrangement: Vaughan Schleppe

Helaas! de Vryheid is niet meer;
De Dwinglandy wordt aangebeden;
Ons Vaderland knielt voor een' Heer:
Wy hebben dan vergeefs gestreden!
De Deugd moest zwichten!
o Smart! o smart!
Men tradt der Vryheid op het hart.

De Muitzucht woedt in Nederland;
De Moordlust holt als uitgelaten;
Alom wordt de onschuld aangerand;
Het Burger-bloed stroomt langs de straten,
Helaas, Bataven!
Wat smart! wat smart!
Men trad uw Vryheid op het hart.

11. De gevluchte patriotten kenden ook hoop. Dit lied is optimistisch van toon en moest de zangers moed geven. 'Kees' was een orangistische spotnaam voor de patriotten, maar al gauw namen de patriotten deze titel als geuzennaam aan en maakten ze gretig gebruik van de Keeshond als symbool van moed en trouw.

The exiled Patriots remained hopeful, as seen in this optimistic song stoking the courage of its singers. "Kees" was an Orangist slur for the Patriots, who soon embraced this nickname and eagerly adopted the keeshond dog as a symbol for loyalty and courage.

De Trouwheid der Patriotten by die der Keeshonden vergeleken (1789)

wys: *Gy die met my thans zyt &c.*

tekst: anoniem, in *De Zingende Kees* (1789) en *Het Vrolyk Keesje in de Verdrukking* (1789)

Arrangement: Camerata Trajectina

Een Keeshond blyft zyn Heer getrouw, hoezée.
Een Patriot heeft geen berouw, hoezée.
Schoon 't thans Oranje boven is,
Een Patriot blyft die hy is; hoezée! enz.

Ik ben en blyf een Patriot, hoezée.
Al word ik als een Kees bespot, hoezée.
De Vryheidsliefde blyft by my,
Daar leef ik en daar sterf ik by; hoezée enz.

Een Keeshond volgt zyn meester na, hoezée.
Al is het tot zyn eigen schae, hoezée.
Zo is de Patriot gezind,
In tegenspoed, of voor de wind; hoezée enz.

Het ga zo 't wil, blyf toch getrouw, hoezée.
Laat van u daden geen berouw, hoezée.
Houd goeden moed, zyt zonder vrees,
En zing gelyk een braven Kees, hoezée enz.

12. In 1795 hadden de patriotten eindelijk succes met hun revolutie. Dit vrolijke lied gaat over de verdrijving van de oranjegezinden uit Amsterdam. Dat onderdrukking en vriendjespolitiek nu voorbij zijn wordt duidelijk gemaakt door het talloze herhalen van 'Ha! nu is t uit!' De melodie komt van het Franse revolutielied *Ça ira*.

In 1795, the Patriots finally succeeded in their revolution. This cheerful song describes the banishment of the Orangists from Amsterdam. Oppression and political favoritism are now of the past, according to the song and its countless repetitions of "Ha! Now it's over!" The melody comes from the French revolutionary song *Ça ira*.

Op de Aristocraaten (1795)

wyze: *ah! c'a ira, c'a ira*.

tekst: anoniem, in *Volkszangen [...] van een Burger-Feest over de Alliantie tusschen de Fransche en Bataafsche Republiek* (1795)
muziek: toegeschreven aan Jean-Antoine Bécourt (ca. 1786)
Arrangement: Nico van der meel

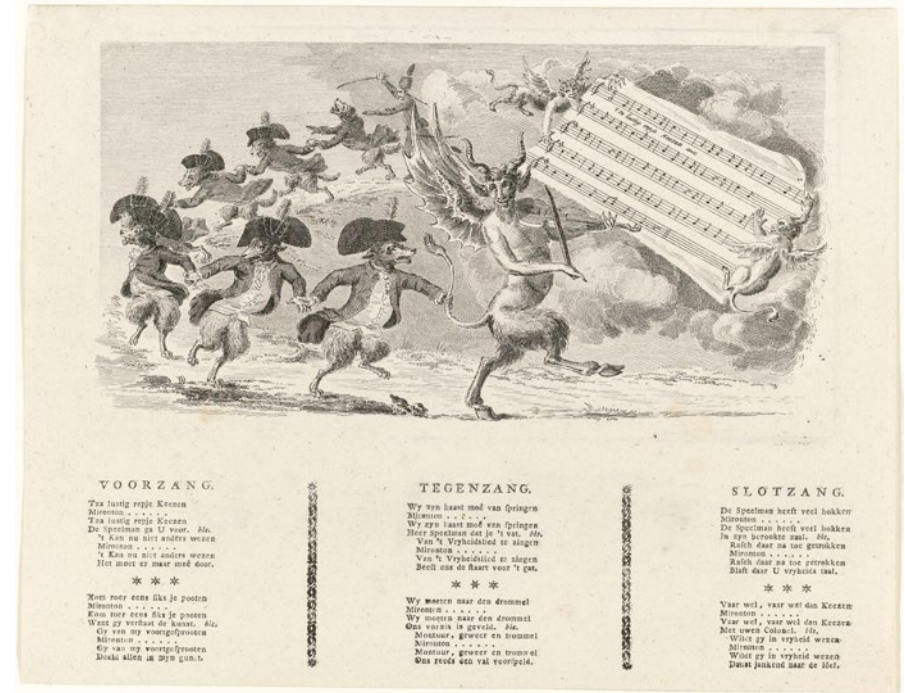
Ha! nu is 't uit, nu is 't uit, nu is 't uit
Met allen dwang der Aristocraten,
Ha! nu is 't uit, nu is 't uit, nu is 't uit!
Al hun verwaandheid is gestuit,
Nu herleeft de Burgery
Aan het handeldryvend Y.
Ha! nu is 't uit, nu is 't uit, nu is 't uit!
Met allen dwang der Aristocraten,
Ha! nu is 't uit, nu is 't uit, nu is 't uit!
Al hun verwaandheid is gestuit!
Nu is een ieder even goed,
Weg nu met tytels, rang of bloed!
Deugden zyn het edelst wapen
Zy zyn de adel van 't gemoed.
Uit is het, uit is het, uit is het, uit!
Met allen dwang der Aristocraten,
Uit is het, uit is het, uit is het, uit!
Al hun verwaandheid is gestuit.

Weg met den Zoon,
met den Neef, met den Knecht!
Door wien men de ampten zag bekleeden,
Nu wordt het loon aan verdiensten gehecht,

Nu gaat hier alles meer na recht.
Hy, die 't waarlyk heeft verdiend,
Vindt, in 't Stadsbestuur zyn vriend:
Weg met den Broer,
met den Neef, met den Knecht!
Door wien men de ampten zag bekleeden,
Nu wordt het loon aan verdiensten gehecht,
Nu gaat hier alles meer na recht.
Al wie slegts waare verdiensten heeft
Krygt ook den post waar naar gy streeft;
Kunde en yver moet 'er weezen;
By hem wien men de ampten geeft,
Weg met den Zoon,
met den Neef, met den Knecht!
Door wien men de ampten zag bekleeden,
Nu wordt het loon aan verdiensten gehecht,
Nu gaat hier alles meer na recht!

Ha! dat zal gaan, dat zal gaan, dat zal gaan,
Zo wordt de vryheid vast geklonken.
Ha! dat zal gaan, dat zal gaan, dat zal gaan,

Nu heeft het dwangjuk afgedaan,
 O wat wenschelyke tyd!
 Wy zyn van 't geweld bevryd.
 Ha! dat zal gaan, dat zal gaan, dat zal gaan,
 Zo wordt de Vryheid hecht geklonken.
 Ha! dat zal gaan, dat zal gaan, dat zal gaan,
 Dan heeft de trotschheid afgedaan.
 Waaken wy dan met nieuwen moed,
 Voor het onwaardeerlykst goed,
 Om 't ons Naakroost naatelaaten
 Vryheid is het edelst zoet.
 Ha! dat zal gaan, dat zal gaan, dat zal gaan,
 Zo wordt de Vryheid hecht geklonken.
 Ha! dat zal gaan, dat zal gaan, dat zal gaan,
 Nu heeft het dwangjuk afgedaan.

Keeshonden dansen op muziek van de Duivel
 (1787, Rijksmuseum Amsterdam)

13. Op 18 januari 1795 stapt Willem V op het strand van Scheveningen in een vissersboot die hem naar Engeland brengt. Hij zou nooit meer terugkeren naar Nederland. Voor de patriotten, blij over het slagen van hun Bataafse Revolutie, was dit uiteraard aanleiding om talloze spotliedertjes op de stadhouder aan te heffen.

In Scheveningen on 18 January, 1795, Willem V boarded a fishing boat that would take him to England, never to return. The Patriots, thrilled over their victory in the Batavian Revolution, jumped at the chance to write countless satires about the former stadtholder.

Ach! Gij zijt uw Wimpje kwijt (1795)
wijs: *Toen ik laatstmaal lag en sliep.*
Of: Alles wat op aard geschied.

tekst: anoniem, *Bataafsche liederen, voor vaderlandsche jongelingen en meisjes* (1795)
arrangement: Camerata Trajectina

Vrienden van de lieve Prins,
Blijft gij nog zoo dom, zoo kinds,
Dat, dat, snaakjes²³ dat,
Gij uw maaling, zotte dwaaling,
Dat, dat, snaakjes dat,
Gij uw dwaasheid niet bevat.

Ach! gij zijt uw Wimpje kwijt!
Lieve Broertjes, welk een spijt!
Ach, ach! roept vrij ach!
Nu de franje van Oranje,
Ach! ach! roep vrij ach!
U niet meer versieren mag.

Maar neen, zwemd naar de overkant,
Wimpje woond in Engeland,
Daar, daar, zeuntjes daar,
Bij zijn vrienden, zult ge hem vinden,
Daar, daar, zeuntjes daar,
Woond de groote Pinkenaar.²⁴

Hoord gij slaafjes dan nog niet,
Hoe men u de Vrijheid biedt?
Neen, neen, zotjes neen,
Dat Oranje en zijn franje,
Neen, neen, zotjes neen,
Zit u tot in 't merg en been.

²³ grapjassen

²⁴ Verwijzing naar de vissersboot, een pink, die Willem V naar Engeland vervoerde.

14. De triomfantelijke melodie van dit lied zal iedereen meteen herkennen. Het gebruik van de *Marseillaise* verklankte de verbinding tussen de Franse en de Bataafse revoluties. De *Feestzang* vertelt hoe de moedige Dokkumers hun stad tegen de ‘moordzuchtige’ stadhouderlijke soldaten hadden weten te beschermen.

This triumphant melody is immediately recognizable; the reworking of the *Marseillaise* highlights the ties between the French and the Batavian revolutions. The *Feestzang* recounts the tale of the courageous citizens of Dokkum defending their city from the stadtholder’s “bloodthirsty” soldiers.

**Feestzang ter geleegenheid
van het planten van een
Vrijheidsboom, te Dokkum (1795)**
wijs: *Van de Marseiljaansche Mars*.

tekst: anoniem, los liedblad (1795)
muziek: Claude Joseph Rouget
de Lisle, *Chant de Guerre pour
l’Armé du Rhin* (1792)
arrangement: Vaughan Schlepp

De Vrijheid zag zig woest bestreeden;
‘t Geweld stond aan haar ondergang.
De Muitzugt dorst ontwerpen smeeden;
Oranje boven! was haar zang.
Oranje boven! was haar zang.
Die Moordkreet klonk voor
Dokkums wallen:
Maar gij, Bataaven! gij stond pal:
‘t Kanon deed, dondrend van uw wal,
De vuige Oranje-helden vallen.
Dies word u deeze Boom,
o Vrijheid! toegewijd,
En wee! – En wee!
Die ooit hem schend;
of muitziek u bestrijd.

Dus zal de Vrijheid triumfeeren;
Dus woont zij steeds op Frieschen grond.
Dus zal men Dokkums moed verëeren,
Waar ‘t Oproer loon naar werken vond.
Waar ‘t Oproer loon naar werken vond.
Bataaven! laat ons Broeders blijven!
Dan leeft, in onze Maatschappij,
Elk Lid gelukkig; veilig; vrij;
Dan kunnen we allen dwang verdrijven.
Dan blijft zo schoon een Boom
der Vrijheid toegewijd, [etc.]

Zo dikwijls wij deez’ Boom aanschouwen,
Gedenk elk Burger aan zijn pligt.
Dan kan geen Oproer onheil brouwen;
Dan blijft hier Vrijheids troon gestigt.
Dan blijft hier Vrijheids troon gestigt.
Kom, Dokkums Jeugd! hef blijde zangen,
Ter eere van de Vrijheid aan!
Doet Vrijheid door uw Deugd bestaan!
De Godheid zal uw Dank ontvangen.
o Vrijheid! deeze Boom
zij u ter eer gewijd! [etc.]

15. In 1799 werd de jonge republiek binnengevallen door de Britten en Russen die de opmars van de Fransen wilden stoppen. De Brits-Russische troepen konden uiteindelijk door het Bataafs-Franse leger gestopt worden, toch was de schade die plaatselijke bevolking leed groot. Deze klaagzang schetst een beeld van de verschrikkingen die oorlog met zich meebracht.

In 1799, the young republic was attacked by the British and Russians hoping to halt the advance of the French forces. The Franco-Batavian army succeeded in defeating the invaders, but the collateral damage was high. This lament depicts the horrors of this conflict.

De Schreiende Menschheid bij 't beschouwen der Gruweldaaden van de Engelschen en Russen (1799)

wijs: *Een tuinman droef te moede*

tekst: anoniem, *Uitgezochte Verzameling van Vaderlandsche Gezangen, ten gebruike van 't Bataafsche Volk* (1799)
Arrangement: Constance Allanic

Rampzalige toneelen,
Hoe diep bedroeft gij mij!
Beleef ik weêr de tijden
Van zuchten, weenen, lijden;
Van moord en tirannij!

De rook van 't puin der hutten
Bedwelmt mij van rondsom:
Hier woonde Vergenoeging;
Hier kende men geen wroeging;
Hier stond mijn heiligdom:

Maar, ach! het is verslonden;
'T is door de vlam vernield:
Mijn stille Priesterschaaren²⁵
Is 't zelfde leed weêrvaren,
Of zijn door 't staal ontzield.

Hier ligt een braave moeder,
Met wond bij wond doorboord;
Zij zag haar wicht doorsteken,
Zij trachtte zig te wreken,
En werd, als 't kind vermoord.

Hij zal u zaam, tirannen!
In 't stof ter neder slaan:
Schept moed, mijn Batavieren!
Daar gij mogt zegevieren,
Schrei 'k ligt' den laatsten traan.

²⁵ Hier wordt de bevolking van Noord-Holland bedoeld.

16. Het Huis van Oranje bleef vanuit Engeland plannen maken om Nederland weer terug te winnen. Een gelegenheid hiervoor ontstond met de Brits-Russische invasie in 1799. Aan boord van de Britse vloot was Willem Frederik, de prins van Oranje. Maar de invasie en daarmee ook het plan van de Oranjes mislukte. Het lied over de *Thuiskomst van den Erfprins van Oranje* vertelt hoe Willem Frederik terugkomt bij zijn ouders en daar een flinke reprimande van Wilhelmina over zich heen krijgt.

While in exile in England, the House of Orange continued to plan its return to power in the Netherlands. The Anglo-Russian invasion of 1799 provided an opening when Willem Frederik, the Prince of Orange, returned with the British fleet. But the invasion failed, and, along with it, the plan to reinstate the stadtholderate. The *Thuiskomst van den Erfprins van Oranje* describes the return of Willem Frederik to his parents' home and the subsequent reprimand from his mother, Wilhelmina.

Thuiskomst van den Erfprins van Oranje. Beurtzang. (1799)
 wijs: *Mijn lieve Saartje die altijd.*

tekst: anoniem, *Uitgezochte Verzameling van Vaderlandsche Gezangen, ten gebruike van 't Bataafsche Volk* (1799)
 Arrangement: Nico van der Meel

PRINSES

Wel, jonker, ben je daar weêrom?
 Durf jij monteering draagen?
 Smijt al je plunje maar op 't vuur,
 En wil geen kans meêr waagen:
 Door jou toedoen, laffe guit!
 Is nu 't spel geheel verbruid;
 Nu is ons huis er onder:
 Voord, hellewicht!²⁶
 Uit mijn gezicht,
 Of 'k schopje naar den donder,
 Verzaaker van je pligt.

ERFPRINS

Mama, ik bid u raas zo niet,
 Wij konden het niet winnen;
 De *Franschen* waren zonder tal,
 En de onzen stil van binnen:
 Die zig roerde was aan lij;
 Overal was Burgerij²⁷,
 All' dappere oorlogsknechten:
 Hun woord is, *sta!*
 Ik zweer, Mama!
 De knaapen durven vechten:
 Zij kennen geen genaê.

²⁶ duivelskind

²⁷ de Bataafse troepen.

By het planten van den Vryheids-boom, ter vereering van het Burgerplyn (1795, Rijksmuseum Amsterdam)

PRINSES

Ik weet van sta noch van genaê,
Maar van een' zoon van schande,
Die mij te schelmsch verraden heeft,
Een pest van onzen Lande:
Waarom, laffe hangebast!
Niet kloekmoedig doorgetast?
Eerst York²⁸ den nek gebroken,
En dan, daar 't kon,
En doortogt won,
De dijken doorgestoken,
Versta je dat, Poltron?²⁹

28 de Hertog van York, kapitein-generaal
van de Britse vloot.

29 lafaard.

OUDE PRINS

Maar, Mijntje! maar is dat nu taal?
Gij zit gewis te droomen;
Een' Prins vermoorden, en het volk
In 't water om doen komen!
Dat 's, dunkt mij, geheel niet wèl,
Zie, ik krijg puur kippevel,
En all' mijn leden beeven:
Wel foei! 'k vertrouw,
Geen stervling zou
Zoo'n raad aan krijgsliên geven,
Als gij daar geeft, Mevrouw.

PRINSES

Hou jij je smoel toch, zammelziel!
Durf jij van krijgsliên spreken?
De zoon is even als de vaêr,
Twee huisjes vol gebreken:
Hadde ik zelve 't niet gedaan,
'T hadd' met jou ook fraai gegaan;*
Loop jij maar kroesjes kraaken;
En jou, mijn zoon!
Zal 'k, tot je loon,
Een tuigje laten maaken,
Zo tedertjes als schoon.

* in 1787.

17. In 1802 werd er eindelijk vrede gesloten in Europa. De grote held van deze Vrede van Amiens was Napoleon Bonaparte. Er verschijnen dan ook talloze liederen die hem roemen, zoals deze *Vreede-Zang*. De melodie die voor dit lied gebruikt werd, oorspronkelijk van een Duitstalig lied, was ontzettend bekend rond 1800 en wordt ook vandaag de dag nog gezongen.

In 1802, peace finally descended upon Europe, with Napoleon Bonaparte the hero of the Treaty of Amiens, resulting in countless songs of accolade. The melody used for this anthem came from an immensely popular German song and is still sung today.

Vreede-Zang (1802)

stem: *Schept vreugde in 't leeven*

tekst: anoniem, in *De Vrolyke Zeeman* (1802)

muziek: Hans Georg Nägeli, *Freut euch des Lebens* (1793)

Arrangement: Vaughan Schlepp

Schep vreugd, Bataven!
Nu de lieve Vreë verschynt,
Dat twist en tweedragt,
Onder u verdwynt.
Wie kent den braaven Franschman niet,
Die ons de lieve Vreede bied,
Kom laat ons nu vereend van hart,
Zyn glorie roem verheffen,

Heil zy Buonaparte,
Die ons deze Zeegen bied,
Wie zingt van harte,
Niet een vrolyk lied,
Wy roemen op het hoogst verheugd,
Dees altoos braaven zoon der deugd,
Graveeren vergenoegt en Bly,
Zyn naam in onze harte.

Zyn naam blyft duuren,
Zoo lang 't Waereld rond bestaat,
Zelfs moet hem agten,
Hy die Vryheid haat,
Bataven koom nu bly ten dans,
Koom vlegten wy den Lauwerkrans,
Om eens het waardig hoofd des Helds,
Der Franken te verziere.

Heil zy Buonaparte,
Die ons deeze Zeegen bied,
Wie zingd van harte,
Niet een vrolyk lied.

18. In 1810 werd Nederland door Napoleon ingelijfd bij het Franse Keizerrijk. Daarmee werd ook de Franse dienstplicht van kracht. Er ontstonden veel protesten die uiteraard kracht bijgezet werden door liederen. Die liederen waren niet alleen oproerig, er zaten ook klaagzangen en afscheidsliederen tussen zoals dit lied op het vertrek van de dienstplichtige weesjongens die in Napoleons leger moesten gaan vechten.

In 1810, Napoleon incorporated the Netherlands into the French Empire, thereby subjecting its citizens to French military service. The protest songs were not only rebellious but also lamenting; this song bids farewell to conscripted orphans departing to fight in Napoleon's army.

Een nieuw lied, Op 't Vertrekken van alle de Weezen (1811)

wys: *'t Is thans slegt gesteld*

tekst: anoniem, los liedblad (1811)
transcriptie en arrangement
melodie: Nico van der Meel

Ach mensen al tegaar,
Hooft na dit Lied voorwaar,
Wat 'er in Holland is gebeurd,
En waar nu jong en oud om treurd,
ô Wee! ô Wee!
Ach hadden wy maar Vreê.

Ach lieve Jongens goed,
Gaaf naar u Vrienden met spoed,
En zegt tegen die braave Liên,
Dat ze u voor het laatste zien,
ô Wee! ô Wee!
Ach hadden wy maar Vreê.

De Zusters met getraan,
Spraken haar Broeders aan,
Nu moet gy vertrekken wat spyt,
Van nu tot in Eeuwigheid
ô Wee! ô Wee!
Ach hadden wy maar Vreê.

Het was al in de Nagt,
Dat wy wierden weg gebragt,
De Poorten moesten gesloten zyn,
De Gragten bezet, ô wat een pyn!
ô Wee! ô Wee!
Ach hadden wy maar Vreê.

Vyf Schuiten achter een,
Voeren weg met groot geweên,
Tot Utrecht, daar wy voortaan,
Moesten onder de maatstok staan,
ô Wee! ô Wee!
Ach hadden wy maar Vreê.

ô Groote God zeer goed,
Zoo moet 't Weezen bloed
Verspreid Zyn over d'aarde heen,
Ons gantsche huis was vol geweên,
ô Wee! ô Wee!
Ach hadden wy maar Vreê.

19. In 1814 leek Napoleon eindelijk verslagen. De Nederlanders konden weer in vrijheid hun liederen zingen en maakten daar uiteraard gebruik van om de verjaagde tiran te bespotten. In dit lied krijgt Napoleon een ‘oranje snuifje’ uit de tabaksdoos van de Hollandse Maagd aangeboden. Maar is het wel snuiftabak of misschien iets nog sterkers?

In 1814, Napoleon seemed finally to be defeated. The Dutch embraced their freedom by writing songs ridiculing the vanquished tyrant. In this song, Napoleon receives a snuffbox from the Dutch Maiden of Liberty. But is it really snuff? Or something stronger?

**Een Nieuw Lied of een Oranje
Snuifje, Napoleon aangeboden door
de Nederlandsche Maagd (1814)**

wijze: *De Wereld is in rep en roer*

tekst: anoniem, o.a. in *Liederen
voor en door Vrienden van Vrijheid,
Vaderland en Oranje* (1814)

muziek: Stanislas Champein, uit
de opera *Les dettes* (1787)

Arrangement: Camerata Trajectina

o Groote Koopman in Tabak!
Vrees niet voor mij, 'k ben geen Kozak;³⁰
Mijn spies zal u niet deren
Laat door de Nederlandsche Maagd,
Eens door u uit haar' tuin verjaagd,
Een Snuifje u presentereen.

't Is goed oranje van koleur,
Maar 't heeft den ouden lekkren geur,
Uw neus hoeft niet te schromen;
Die kleur draagt elk op hoed en borst
In neêrland thans; gy niest, ô vorst!
Het moog; u wel bekomen!

Ei haast u maar niet naar *Parijs*,
Uw Keizerschap is weldra prijs...
Ik heb het wel vernomen:
Nog vóór 't bezoek van Wellington³¹
Was 't weg! gij niest, Napoleon!
Het moog' u wel bekomen.³²

Ei ga dan heen, maar kom nooit weêr,
Of vrees voor mijn geduchte speer;
Pak voor altijd uw biezen.
Of wacht, zowel van klein als groot,
Een krachtig Snuifje kruid en lood,
Waaraan ge u dood zoudt niezen.

30 Napoleon werd in 1813 bij Leipzig verslagen door een leger onder leiding van de Russische Tsaar Alexander I.

31 Hertog van Wellington, opperbevelhebber van de Brits-Nederlandse troepen.

32 Couplet uit het *Tweede Oranje-Snuifje, Napoleon aangeboden door de Nederlandsche Maagd, in Julij 1815* (1815). Nadat Napoleon in 1814 naar Elba was verbannen wist hij in 1815 van het eiland te ontsnappen en zette hij Europa opnieuw op zijn kop. Pas na 100 dagen wisten de andere landen hem weer te verslaan en definitief te verbannen. Deze nederlaag van Napoleon bij Waterloo was de aanleiding voor een vervolg op het *Oranje Snuifje*: het *Tweede Oranje-Snuifje*.

20. Dat de melodie van dit liedje zich leende voor een spotlied is inmiddels duidelijk geworden (zie tracks 7 en 11). In dit *Oranje-Liedje* worden de Fransen bespot die na de eerste nederlaag van Napoleon uit Nederland moeten vertrekken. Veel Nederlanders waren de Fransen zelfs zo beu dat de weg openlag voor een terugkeer van het Huis van Oranje.

This melody, the same as on tracks 7 and 11, is a natural choice for a satirical song. In this “Song of Orange,” the French are mocked as they retreat from the Netherlands. The Dutch were so weary of the French occupation that the way lay open for a reinstatement of the House of Orange.

Oranje-Liedje (1813)

wyze: *Gy die thans zyt met my ter Jagt, ha ha*

tekst: anoniem, in *Straatliedjes, gezongen bij het vertrek der Franschen* (1813)

Arrangement: Camerata Trajectina

Nu zijn de Franschen van de vloer, hoezee!
De lieve Prins komt aan het Roer, hoezee!
Nu zingen wy weêr, hand aan hand,
Voor 't ouwe lieve Vaderland,
Hoezee! Hoezee! Hoezee!

Nu zyn wy allen eensgezind, hoezee!
En dragen weêr Oranjelint, hoezee!
Komt weêr een Fransman op ons af,
Dan vindt hy zeker hier zijn graf,
Hoezee! Hoezee! Hoezee!

Wy dansen nu de Straaten rond, hoezee!
En danken GOD met hart en mond, hoezee!
Ons Prinsje komt aan 't Roer van Staat,
Wy zingen, maar doen niemand kwaad,
Hoezee! Hoezee! Hoezee!

21. Na de chaos van het revolutietijdvak werden Noord- en Zuid-Nederland samengevoegd tot het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden en op 30 november 1813 keerde Willem Frederik terug als koning Willem I. Met de terugkeer van een Oranjevorst werd uiteraard ook het *Wilhelmus* weer van stal gehaald. Vaughan Schlepp schreef dit arrangement van de Wilhelmusmelodie (naar Valerius) in stijl van Johann Willem Wilms (1772-1847), een Nederlands-Duitse componist die wel meer melodieën van nationale hymnes op zijn naam heeft staan.

After the chaos of the revolutionary period, the Northern and Southern Netherlands were unified into the United Kingdom of the Netherlands and Willem Frederik returned as King Willem I, a welcome reason to dust off the *Wilhelmus* national anthem. Vaughan Schlepp has arranged this well-known melody (after Valerius) in the style of Johann Willem Wilms (1772-1847), a Dutch-German composer who was known for his national anthems.

Welkomgroet aan Z.K.H. Willem Frederik bij het betreden van het Hollandsch Strand (1813)

wijze: Wilhelmus van Nassouwen

tekst: anoniem, o.a. in *Liederen voor en door Vrienden van Vrijheid, Vaderland en Oranje* (1814)
arrangement: Vaughan Schlepp

't Wilhelmus van Nassouwen
Klinkt schaatrend langs het Strand,
o Vorst, daar we U aanschouwen
In 't vrije Nederland.
Wij juichen met Brittanje,
Daar, na veeljarig leed,
Een Willem van Oranje
Weêr Neêrlands Strand betreed.

Hoor oud en jong nu zingen,
En U hunn' hulde biên;
Zie hen elkaar verdringen,
Om U hunn' Vorst te zien:
Hoor hen uw Stamhuis loven,
Met vreugd in hart en oog.
De kreet Oranje boven
Stijgt gillend naar omhoog.

Treed dan blijmoedig nader,
o Echte Oranje-loot!
Toon U een' weldoend Vader
Van 't volk, dat U vergoodt,
Dat, door het leed eendragtig,
Zich naauw aan U verbindt.
En, door die eendragt magtig,
Eens al dat leed verwint.

't Wilhelmus van Nassouwen
Klink' dan door Nederland;
De Vorst, op wien wij bouwen,
Betrad reeds Hollands strand;
Wijl wij hem welkom heeten
Met vreugdgejuich en zang,
Door zijne komst vergeten
Der Franschen helschen dwang!³³

33 De maker van dit lied heeft met oogmerk de maat van het oorspronkelijke Wilhelmus, behouden, daar in later tijd gemaakte veranderingen in de zangwijze niet in aanmerking behooren te komen. In de achttiende eeuw was de Wilhelmusmelodie vooral bekend als de Prinsenmars, een snelle en opgewekte versie. Het is waarschijnlijk dat de tekstdschrijver met deze opmerking aan wilde geven dat het op de versie van Valerius. Die versie uit 1626 is niet zo levendig als de Prinsenmars, maar werd waarschijnlijk nog steeds in een sneller tempo gezongen dan het Nederlandse volkslied vandaag. De plechtige manier waarop het Wilhelmus nu wordt gezongen ontstond pas in de negentiende eeuw.

This recording was made possible by subsidies awarded by:

Bijzonder Onderzoeksfonds Universiteit Gen
Facultair Onderzoeksfonds, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Universiteit Gent
Vrienden van Camerata Trajectina
Maatschappelijk Valorisatiefonds, Universiteit Gent
Stichting Daendels

